

Marian MAŁECKI, *Z Ziemi Świętej do Polski. Dzieje Bożogrobców. From Holy Land to Poland. The History of the Order of the Holy Sepulchre, Zakon Rycerski Świętego Grobu Bożego w Jerozolimie: Zwierzchnictwo w Polsce* – Drukarnia Archidiecezjalna w Katowicach, 2013, ss. 159.

Na kanwie uroczystych obchodów 850. rocznicy przybycia Kanoników Stróżów Świętego Grobu Bożego w Jerozolimie do Polski, a dokładnie do Miechowa, została wydana znakomita albumowa publikacja, przybliżająca wspaniałą historię wielce zasłużonego zakonu i jego teraźniejszość. Jej wartość wzmacnia fakt, że ukazała się w dwóch językach – polskim i angielskim. Pięknie oprawiona, z krzyżem jerozolimskim i dewizą bożogrobców na pierwszej stronie starannie zaprojektowanej i wykonanej okładki, sprawia naprawdę imponujące wrażenie. Potwierdza to jej zawartość. Autorem tekstu jest dr Marian Małeki, a fotografii Paweł Mazur. Na sukces przedsięwzięcia złożyła się współpraca wielu innych osób, wśród nich red. Grzegorza Słacza, a także Piotra Krasnowskiego, który przełożył tekst na angielski, i ks. dr. Krzysztofa Bąka, który nadzorował skład i opracowanie graficzne.

Publikację otwierają dwa okolicznościowe listy, które napisali kard. Edwin O'Brien, Wielki Mistrz OESHH, oraz Karol B. Szlenkier, Polski Zwierzchnik Zakonu. Kardynał napisał m. in.: „Więź, jaką Miechów łączy współczesny Zakon z prastarym heroizmem jego protoplastów, ma wielkie dziejowe znaczenie. Zawarta w niniejszej historii, jakże barwnej i doskonale udokumentowanej, duma naszego Polskiego Zwierzchnictwa ze znaczenia Miechowa, wielce mnie raduje”. Natomiast Karol B. Szlenkier rozpoczął tak: „Ten wspaniały album, który trzymają Państwo w rękach, jest pozycją szczególną. To swoiste upamiętnienie ważnej dla historii Polski, 850. rocznicy przybycia do Miechowa Kanoników Stróżów Świętego Grobu Bożego w Jerozolimie”.

Na książkę-album składa się pięć rozdziałów. Rozdział I, zatytułowany *W Ziemi Świętej* (s. 13-22), nawiązuje do czasów apostołskich, a następnie przybliży zmienne koleje losu Jerozolimy. Po przejściu Miasta Świętego przez muzułmanów nastąpił dla chrześcijan trudny czas, którego apogeum był niszczycielski najazd w 1009 r. kalifa al-Hakima i zburzenie Bazyliki Grobu Bożego. Panorama tysiącletniej historii została doprowadzona do

wypraw krzyżowych podjętych w celu odzyskania Ziemi Świętej. Dramatyczna historia i specyfika Jerozolimy i miejsc świętych „zrodziła zakon bożogrobców: w praktyce tworzyły go – jak to trafnie zdefiniował Henryk Gapski – dwie wspólnoty: duchownych i świeckich rycerzy, właściwie z początku niewiele mających ze sobą wspólnego” (s. 18).

Rozdział II nosi tytuł *Świadkowie tajemnicy Zmartwychwstania* (s. 23-48). Autor przybliży początki bożogrobców, wyjaśnia ich nazwę przyjętą w różnych językach, symbole oraz strukturę. Natrafiamy na nieznaną ciekawostki: „Wybierano w Ziemi Świętej także tzw. czarownika: tego, który spoglądał na wschodzący świt i budził braci na pierwszą modlitwę brewiarzową” (s. 24). Interesujące wyjaśnienia dotyczą „pośredniej” podległości względem papieża i „bezpośredniej” względem patriarchy jerozolimskiego. Po wzmiance, że ostatnim chrześcijaninem, który 4 lipca 1187 r. chronił Święty Krzyż przed zbezczeszczeniem przez muzułmanów, był członek zakonu bożogrobców, następuje obszerna prezentacja historii przybycia zakonników do Europy i dynamiczny rozwój kultu Świętego Grobu. Po wielu perypetiach i przeciwnościach zakon został odnowiony w 1847 r., wraz z reaktywowaniem łacińskiego patriarchatu w Jerozolimie. Na końcu rozdziału wyszczególniono trzy klasy i cztery stopnie zakonu, w którym najwyższą władzę sprawuje Wielki Mistrz – mianowany przez papieża członek kolegium kardynalskiego.

W drodze do Polski. Fundacja miechowska. Założyciel – Jaksa Gryfita – brzmi tytuł rozdziału III (s. 49-78). Przedstawiając sylwetkę małopolskiego możnowładcy, Jaksy Gryfity, który w 1163 r. sprowadził zakonników do Miechowa, autor wykorzystał źródła, nie stroniąc jednak także od hipotez i domysłów. Dzięki nim postać Gryfity stała się jeszcze barwniejsza, jaśniejsze są też motywy, którymi kierował się, sprowadzając właśnie bożogrobców. Ciekawe informacje dotyczą początków działalności bożogrobców, którzy przybyli do Polski wkrótce po innym zakonie krzyżowym, czyli joannitach, oraz kwestii fundacji miechowskiej. Na osobną uwagę zasługuje tekst najstarszego dokumentu dotyczącego bożogrobców miechowskich, wystawionego w 1198 r. przez patriarchę Monacha. Dalej, na tle panoramy historii Miechowa w okresie średniowiecznym, mówi się o budowie sanktuarium, czyli miechowskiej bazyliki Bożego Grobu. Po prezentacji historii w okresie reformacji i kontreformacji i wzmiance o rozprężeniu dyscypliny klasztornej następuje charakterystyka religijności i życia duchowego miechowitów.

Rozdział IV został opatrzony tytułem *Burzliwe losy. Obecność zakonu w historii lokalnej i narodowej* (s. 79-94). Autor przedstawia sylwetki pierwszych najbardziej znaczących donatorów oraz miejsca, w których bożogrobcy osiedlali się bądź ustanawiali swoje fundacje. W okresie zaborów, już pod koniec XVIII w., władze pruskie rozpoczęły kasaty, natomiast 17 kwietnia 1819 r. odczytano dekret kasacyjny władz carskich. Z Miechowa wywieziono gromadzoną przez wieki bibliotekę, a budynki zakonne przeznaczono na cele państwowe.

Ostatni, V rozdział nosi tytuł *Ku odnowie* (s. 95-102). Aczkolwiek zakon został odnowiony w połowie XIX w., jednak jego struktury w Polsce zostały reaktywowane dopiero w latach 90. XX w. Autor wylicza osoby szczególnie zasłużone w tym dziele oraz rozmaite inicjatywy, nie tylko w Polsce, lecz i w Ziemi Świętej. Cenną inicjatywę stanowią organizowane co dwa lata Miechowskie Dni Jerozolimy, doroczne rekolekcje zakonne i uroczystości odpustowe z udziałem dam i kawalerów, a także rozmaite inne wydarzenia przypominające nie tylko o obecności zakonu, lecz przede wszystkim o potrzebie łączności i troski o Jerozolimę i Ziemię Świętą.

Apendyks (s. 103-108) wyszczególnia wybrane przykłady znanych domów zakonnych: Przeworsk w prowincji ruskiej i domy na Śląsku. Po kolejnych pięknych fotografiach (s. 109-116) następuje *Wybrana bibliografia* (s. 117) publikacji w języku polskim, a dalej, znów po fotografiach (s. 118-124), *Kalendarium Zwierzchnictwa w Polsce Zakonu Świętego Grobu Bożego w Jerozolimie* (s. 125-147) za lata 1995-2013. Całość wieńczy wykaz: *Rada Zwierzchnictwa OESSH w Polsce* (s. 148-157) obecnej i poprzednich kadencji.

Książka ma przede wszystkim olbrzymią wartość dokumentacyjną. Czytelnicy poznają burzliwe dzieje zakonu, poczynając od samych początków, oraz otrzymują rzetelne i kompetentne kompendium na temat jego stosunkowo krótkiej, lecz dynamicznej historii we współczesnej Polsce. Tak samo ważne jak tekst są fotografie. Stanowiąc cenne uzupełnienie, sprzyjają lepszemu rozeznaniu o witalności i sile oddziaływania bożogrobców. Dają też dobre pojęcie o charyzmatycznym zwierzchnictwie Karola B. Szlenkiera, którego osoba i działalność nadają zasadnicze kierunki i ton aktualnej działalności zakonu. Z ogromnym sentymentem czytają i oglądają ten album członkowie zakonu bożogrobców, zainteresuje on jednak i zastanowi na pewno również znacznie szersze grono odbiorców. To bardzo ważne w okresie, gdy – jak świadczą statystyki – pielgrzymi

z Polski znajdują się w ścisłej czołówce liczby pielgrzymów odwiedzających Jerozolimę i Ziemię Świętą.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Sylwia SURDYKOWSKA (red.), *Orientalistyka. Rozważania o nauce*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, ss. 206.

W dawniejszych badaniach orientalistów, których obszar zainteresowania stanowi problematyka historii i kultur krajów Azji oraz Afryki, koncentrowano się przede wszystkim na językoznawstwie i analizach filologicznych. W ostatnim okresie, na co złożyło się wiele czynników, wachlarz rozpatrywanych zagadnień znacznie się rozszerzył i obejmuje wiele dyscyplin humanistycznych. Nowością jest również i to, że w większym stopniu aniżeli dotychczas orientaliści wykorzystują dorobek nauk poza-humanistycznych, w tym także nauk ścisłych. Monografia, której redakcją dokonała dr Sylwia S u r d y k o w s k a z Zakładu Iranistyki Wydziału Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego, zawiera 15 artykułów naukowych napisanych przez orientalistów związanych głównie z Wydziałem Orientalistycznym UW. Jak we wprowadzeniu, zatytułowanym *Orientalistyka – przesuwanie granic* (s. 7-14), wyjaśnia Jolanta S i e r a k o w s k a - D y n d o, zebrane teksty „pokazują wzajemne powiązania badań orientalistycznych i badań w zakresie innych dyscyplin naukowych – inspiracje i zależności, jak również bariery” (s. 14).

Monografia powstała na kanwie 80. rocznicy Instytutu Orientalistycznego UW. Artykuły zostały podzielone na trzy grupy, co wyznacza trzy części książki. Na pierwszą, która nosi tytuł *Historia orientalistyki warszawskiej* (s. 15-45), składają się dwa teksty. Doktor Agata B a r e j a - S t a r z y ņ s k a z Zakładu Turkologii i Studiów Azji Środkowej napisała tekst *Badacze dziedzictwa Mongolii – Józef Kowalewski i Władysław Kotwicz* (s. 17-29). Przybliżyła w nim sylwetki i dorobek dwóch polskich uczonych. Józef Kowalewski żył w latach 1801-1878, a Władysław Kotwicz w latach 1872-1944. Obaj podróżowali po Azji, podejmując wyprawy do Mongolii. Ich wypowiedzi „zaskakują trafnością i aktualnością spostrzeżeń o Azji i jej mieszkańcach, sądów o świecie i nauce, w tym szczególnie o własnej dziedzinie badań” (s. 28). Z kolei prof. Marek M e j o r z Pracowni Buddologii jest autorem bardzo ciekawego przyczynku *Stanisław Schayer i początki*